

ről nemigen lehetett szó a 89-es fordulatot követő években. Mindennek a tetejébe a román parlament olyan új tanügyi törvényt fogadott el 1995 nyarán, mely nem egyéb, a kisebbség érdekvédelmi szervezete szerint, a nyolcvanas évek diszkriminatív gyakorlatának jogi szentesítésénél, bizonyos vonatkozásban pedig visszalépést jelent a diktatúra jogszabályaihoz képest is. Így elemi emberi jog megsértésének tekintik, és okkal, hogy a törvény előírásai szerint a szakoktatás, az ország földrajzának és történetének tanítása, valamint a felsőoktatási felvételi csak az állam hivatalos nyelvén, tehát románul történhet; hogy a felekezeti iskolahálózat visszaállítását megakadályozza, az egyházi javak államosítását véglegessé teszi, s a magán és állami iskola mellett felekezeti iskolatípust nem engedélyez; hogy minden helységben román osztályok indítására kötelez, akár van rá igény, akár nincs; hogy az anyanyelvű felsőoktatást tanár- és művészképzésre szűkíti; hogy az iskolai belső demokráciát semmibe veszi stb.

3. A SAJÁT TAPASZTALAT

1967-ben érettségiztem a tizenegyedik osztály elvégzése után, s kis- és középiskolás koromról olyan emlékeket őrzök, melyek az iskolai légkör s a tanári viselkedés kényszerű merevségéről, jó adag érzelmi ridegségről tanúskodnak. Mesélni tudnék a gyermek- és játékidőben pionírtevékenység formalizmusáról, amin nincs miért csodálkozni, ha figyelembe vesszük, hogy a gyermeket amolyan kis felnőttként kezelte az iskola. A közösségiség követelményének állandó emlegetése a kívülről irányított csoportszerkezet szüntelen manipulációját volt hivatva leplezni. A tévészés előtti korban, szórakozási lehetőségekben rendkívül szegény körülmények közt éltünk. Az agyonszabályozott létformára jellemző, hogy a hatvanas évek elején „mozilátogatásra” külön osztályfőnöki írásos engedéllyel s a benne feltüntetett „szülői kísérettel” volt, lett volna szabad járnunk,

noha műsoron főleg válogatott szovjet stb. filmek szerepeltek. Délutánonként KISZ-különítmények járták a mozikat, hogy lefüleljék és szankcióra javasolják az engedély nélkül elkapott fiatalokat.

Tanári pályára 1972-ben léptem, s pedagógusi működésem hét éve (1979-ig) egybeesett az ún. kulturális forradalom kezdetével, a rendszer végső dekadenciája kibontakozásával. Ama keserves tapasztalatra, melyen a tanár- és diákársadalomnak része volt a hetvenes és nyolcvanas években, némi magyarázattal szolgál, hogy a hatalmi manipuláció számára a totalitarizmus államosított iskola-rendszerénél alkalmasabb és célszerűbb eszközt a történelem még nem produkált.

Idegennyelv szakos voltam, az első drasztikus csapás az óraszám felére-harmadára csökkentése volt, ennek katasztrofális kártételeit a mai harminc-negyvenévesek azóta sem tudták kiheverni. A hetvenes évek közepén rendelte el a pártállam a líceumok jó hányadának szakközépiskolává való átalakítását, az átszervezés rengeteg bonyodalmat szült. Számunkra, kik kisebbségi tagozaton tanítottunk, mihamar világossá vált, hogy mivel az új tankönyvek lefordítása és felkészült magyar szaktanárok jelentkezése, felkutatása éveket vehet igénybe (tulajdonképpen évtizedeket, mint utóbb kiszámították), az ún. szakosítás a magyar tannyelv használatának példátlan mértékű korlátozásához vezetett. A száz valahány szaktanártárgyi könyv közül végül csupán tucatnyit ültettek át magyarra, emiatt tanár és diák egyik napról a másikra az új tárgyak bevezetésével együtt új tannyelvre is kénytelen volt áttérni. Ezt követően az órák felét vagy még annál is nagyobb hányadot már nem anyanyelven tartották meg, miután az ország földrajzának és történelmének oktatásába már évtizeddel korábban bevezették az államnyelv kizárólagos használatát. Az iskolákba ezrével helyezték ki a túltelített iparból a pedagógiailag sem kielégítő képzettségű mérnöktanárokat, akik ráadásul nem ismerték és nem is kívánták megtanulni tanítványaik anyanyelvét, vagy pedig a műegyetemi oktatás ismert csonka volta miatt, maguk is amolyan „nyelvi nyomorékok”, „fo-

gyatékosok” voltak, akiktől a tankönyvek hiánya miatt is bajosan lehetett elvárni, hogy a magyar szakkifejezéseket és műszaki gondolkodásmódot tanítványaikkal megismertessék. Mindent összevetve, a reform tulajdon alap gondolatának racionális magvát is megcsúfolva, a „szakosítás” a pedagógiai és didaktikai szint általános süllyedéséhez vezetett, a magyar tagozatokon pedig a kisebbségi tannyelv leértékelődésével és háttérbe szorulásával járt, ami csupán részlegesen enyhült pár tankönyv lefordítása és kiadása után (Szilárdságtan, Gépelemek stb.). Mindamelllett a nevelői hivatásukat komolyan vevő mérnöktanárok sikeres próbálkozása a magyar szakterminológia használatára rácafolt sok kényelmes és kishitű megalkuvó túlhajtott sopánkodására. Tiltani ugyanis nem tiltották a magyar szaknyelv használatát kezdetben.

A szaktantárgyak bevezetése feje tetejére állította az egész oktatást, megváltoztatta a kisebbségi osztályok, tagozatok egész társadalmi státusát, amolyan felesleges ballasztta minősítette át a még magyarul oktatott tárgyakat, belső sorvadást indított meg iskoláinkban. Azok gyakorlatilag olyan kétnyelvű tagozatokká minősültek vissza, ahol nem volt titok, hogy melyik tannyelv további térvesztése van beütemezve. Az önálló iskolák felszámolása és a vezetés elrománosítása után az intézményes különállás végső szigeteit, az osztályokat vette célba a „szeparatizmus” elleni permanens harc. Kieszelték a román–magyar vegyes osztályokat, ami által a magyar félosztályt megfosztották a magyar osztályfőnöktől is, egyúttal a nevelői órák nyelve, akár csak a tanáriban a gyűléseké, automatikusan a román lett. Hogy ezáltal minden sajátos külön érdek artikulálódását megakadályozták, hogy az iskolai kisközösségek még a korszak korlátai által tolerált formát sem ölthették, ezek után magától értetődő. Saját diákkori élményeimmel összevetve, állítom, hogy a nemzeti identitás pozitív átélése is lehetetlenné vált, s mindenhez, amit a kisebbségi hovatartozás jelentett, negatív konnotáció és kielégületlenség tapadt. Aki az életbe (és a többségi társadalomba) kilépve nem vihette magával a homogén osztálytársi össze-

tartozás mégoly halvány emlékét bár, az kisebbségi mivoltát állandósult szorongásként cipelte egy életen át – már amíg nem igyekezett megszabadulni e tehertől, sokszor önmaga megtagadása árán.

A tanáriban is tudomásul kellett vennem hamarosan, hogy egy megtúrt és szétzilált pedagóguscsoport tagja lettem, kiszolgáltatottságom mértékére mind a kollégák, mind a diákok körében kiépített besúgórendszer döbbsített rá, s bizony nincs csüggesztőbb fiatal értelmiségi számára annál, ha minden kulturális érdekvédelem lehetetlenné válik ama közösségben, melyhez tartozónak vallja magát.

Számomra nem lehet vitás, hogy az üldözöttség traumáiból, a súlyos érzelmi és művelődési frusztrációból a magyar tanártársadalmat egy kimondottan nagyvonalú, mondhatnók, terapeutikailag vezérelt társadalmi gyakorlat és politizálás tudta volna kigyógyítani.

JEGYZET

Az 1918–1996-os időszakot felölelő fenti vázlatot, a szövegben említett műveken kívül, a következő fontosabb munkákra támaszkodva állítottam össze:

Balogh Edgár: *Férfimunka*. Magvető, Budapest, 1986; *Szolgálatban*. Kriterion, Bukarest, 1978.

Barabás Endre: *A magyar és román kultúrpolitika igényei*. In Jancsó Benedek emlékkönyv, Budapest, 1931.

Demeter Béla: *Ez erdélyi magyarság helyzete 1944. augusztus 23. óta*. Romániai Magyar Szó, 1996. ápr. 27–28, máj. 11–12, 18–19., jún. 1–2. (vasárnapi mellékletek)

Demeter János: *Századunk sodrában*. Kriterion, Bukarest, 1975; *A lényeg az esélyegyenlőség*. Lejegyezte Páll Árpád. Romániai Magyar Szó, 1990. február 4, 6, 7, 8, 11 és 13.

Katona Szabó István: *A nagy remények kora (Erdélyi demokrácia 1944–1948)* I–II. Magvető, Budapest, 1990.

Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Romániában*. Minerva Irodalmi és Nyomdaipari Műintézet Rt., Kolozsvár, 1944 (megjelent reprint kiadásban 1994-ben a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Kulturális Egyesület gondozásában)

Rónay András: *Uralomváltás Erdélyben*. In Erdély, kiadta a Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1940.

R. Süle Andrea: *Románia politikatörténete 1944–1990*. In Románia 1944–1990, – Gazdaság és politikatörténet. Atlantisz (Medvetánc), Budapest, 1990.

Tóth Sándor: *Jelentés Erdélyből*. Magyar Füzetek Könyvei 13, Párizs, 1989.

Tóttössy Magdolna: *A nemzetiségi oktatásügy helyzete Romániában*. In Erdélyi Tudósítások 1989/2, 3, 4.

Vincze Gábor: *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1944–1953*. Budapest—Szeged, 1994.

*** *A nemzetiségi politika három éve a demokratikus Romániában*. A Nemzetiségi Minisztérium kiadása, Bukarest, 1948.

*** *Nemzetiségi oktatás Romániában*. Editura didactică și pedagogică, București, 1982.

*** *Jelentés a romániai magyar kisebbség helyzetéről*. Szerkesztette Joó Rudolf, in *Az erdélyi magyarságért*, Eötvös Kiadó, Budapest, 1989.

*** *A romániai magyar főiskolai oktatás*. Jelenlét, Kolozsvár, 1990.

*** *Erdély Magyar Egyeteme 1944–1949*. Custos Kiadó, Marosvásárhely, 1995.

*

Könyvünk anyagának lezárása után következett be a román–magyar alapszerződés aláírása 1996. szeptember 16-án. Az esemény kihatásaiban gátat vethet az anyanyelvű oktatási jogok további megnyirbálásának, mi több, egy jogállapot konzerválásán túl az ismertetett tanügyi törvény egyes diszkriminatív kitételeinek kedvező módosítását is eredményezheti – vélik kisebbségi politikusi körökben. Így például várhatóan törvényileg engedélyezik majd a felsőoktatási felvételi vizsgán az anyanyelv használatát; nem tudni, mennyire segít viszont hozzá a hagyományos erdélyi felekezeti oktatási hálózat rehabilitálásához és feltámasztásához. Tény, hogy különösen az 1995-ös és az 1996-os évben, viszonylag nagy számban jöttek létre ún. katolikus és református osztályok és tagozatok a már működő magyar középiskolákban, Erdély nagyobb városaiban, ezek azonban semmiképpen sem tekinthetők sem tulajdon-, sem oktatásjogilag, sem intézményileg vagy akár pedagógiaileg az évszázados erdélyi felekezeti iskolák leszármazottainak, s életre hívásuk egy tipikusan etatista megoldás eredménye.

Az 1996-os novemberi választásokon aratott ellenzéki győzelem után a magyar érdekvédelmi szövetség jelentősége fölértékelődött, s miután bekerült a kormánykoalícióba, a magyar oktatás visszaszerezheti elveszített pozícióit a tanügy-minisztériumban is, miként a jogi szabályozás rá nézve kedvező változtatására is számíthat.